Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 53, Ağustos 2021, s. 21-30

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.52197>

Doç. Şirin KOÇAK ÖZESKİCİ

Uşak Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü,
sirin.kocak@usak.edu.tr

Oğuzhan ERDOĞAN

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Seramik Anasanat Dalı Yüksek
Lisans Öğrencisi, oguzhan.erdogan64@gmail.com

SANATIN TARİHSEL SÜRECİNDE PORTRENİN KULLANIMI

Özet

Bu araştırmanın amacı sanatın tarihsel sürecinde portre ve otoportrenin gelişimini öğrenmektir. Ayrıca sanatın değişen süreçlerinde portrenin seramik sanatındaki farklılıklarını ortaya çıkarmaktır. Araştırmaya konu olabilecek sanatçılardan Claude Monet ve Pablo Picasso'nun eserleri modern portre sanatının örnekleri arasında yer aldıkları için seçilmiştir. Bununla birlikte modern ve postmodern seramik sanatına katkı sağlayan Tip Toland'ın eser analizlerine yer verilmiştir. Böylece farklı süreçlerde portreyi ele alan sanatçıların eserleri karşılaştırma yapılarak; onların birbirlerinden ayrılan ve ortak yönleri ortaya çıkarılacaktır. Araştırmanın problemleri şu şekildedir: Portre ve otoportrenin farklılıkları nelerdir? Modernizm ve postmodernizmde portre sanatının gelişimi nasıl olmuştur? Malzemenin değişmesi portre sanatını nasıl etkilemiştir? Antik Yunan ve Roma sanatlarında portrenin gelişimi nasıl ilerlemiştir? Sanatçılar hangi durumlarda portreye eğilmişlerdir? Bu sorularla birlikte portrenin geçmiş ve güncel tarihi hakkında bilgi sahibi olunacağı umulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Portre, otoportre, modernizm, postmodernizm.

THE USE OF PORTRAIT IN THE HISTORICAL PROCESS OF ART

Abstract

The aim of this research is to learn the development of portrait and self-portrait in the historical process of art. In addition, it is to reveal the differences of portrait in ceramic art in the changing processes of art. The works of Claude Monet and Pablo Picasso, who can be the subject of the research, were chosen because they are among the examples of modern portrait art. In addition, the work analysis of Tip Toland, who contributed to modern and postmodern ceramic art, is included. Thus, by comparing the works of the artists who deal with the portrait in different processes; their differences and common aspects will be revealed. The problems of the research are as follows: What are the differences between portrait and self-portrait? How has the development of portrait art in modernism and postmodernism been? How did the change of material affect the art of portraiture? How did the development of the portrait progress in the ancient Greek and Roman arts? In what situations did the artists lean towards the portrait? It is hoped that with these questions, you will be informed about the past and current history of the portrait.

Keywords: Portrait, self-portrait, modernism, postmodernism.

GİRİŞ

Sanatın tarihsel sürecine bakıldığında portrenin kullanımı; ilk insanların mağara duvarlarına çizimlerine kadar uzanmaktadır. Her bir portre; insan yüzünün farklı silüetlerini temsil ettiğinden dolayı kişiye özgüdür. Bu sebeple portreler kişilerin benliklerini ve kimliklerini yansıtır. Kişiye özgü olan bu özellik; aynı zamanda içsel bir yönelimi de beraberinde getirir. “Amacı, kişinin görünüşünü, kişiliğini ve ruh halini olanca açıklığıyla yansıtarak kişinin suretini ölümsüzleştirme, anıları belgeleme, cinsiyetin iktidarını sorgulama ya da kendi ile yüzleşme isteği olarak düşünülmektedir” (Uysal 2009: 108). Bu yüzden bir sanat eserindeki portreye ayrıntılı olarak bakıldığında; sadece kişiyle ilgili bilgiye ulaşılmaz aynı zamanda dönemin özellikleri hakkında da fikir edinilir. Örneğin Picasso’nun Guernica isimli tablosundaki portrelere bakıldığında savaşın insan üzerindeki vahşeti ile ilgili dramatik bir durum algılanır. Ayrıca Nazilerin Franco ile birlikte İspanya’nın Guernica kasabasını bombalamasına yönelik de bilgiler verir. Bu durum yapılan bir eserin toplumsal bağlamda ele alınmasını gerekli kılar.

Her dönemin sanat anlayışı ve portrenin ele alınışı farklılık göstermektedir. Örneğin İkel dönem ile Rönesans döneminde yapılan portreler farklı amaçlara hizmet etmektedir. “İkel dönemlerden Rönesans’a kadar yapılan portreler çeşitli inanç ve büyüye dayanırken Rönesans’ın bireysel bakış açısı portrelerdeki anlamı değiştirmiştir. Kral, kraliçe ve tanrıların suretleri yapılırken daha sonraki yüzyıllarda sıradan insanların bile görünüşleri kaydedilmiştir” (Bülbül 2017: 109). Rönesans döneminde sanatçıların portrelere yer yermesi; dinsel içerikli olup aynı zamanda soylularla ilişkilidir. Çünkü o dönemlerde sadece kutsal kişilerin portrelerine yer verilmiştir. Giotto’nun Assisi Kilisesi’ne Aziz Francesco’nun yaşaül m öyküsünü ele alan freksleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Rönesans sanatçısı Jan van Eyck’in

Arnolfini'nin Evlenmesi isimli tablosundaki kişiler; zengin bir tüccarın ve karısının evlenmesini konu alır.

Araştırmada portrenin sanatın tarihsel sürecindeki önemine değinilmiştir. Bu bakımdan farklı dönem ve sanatçılara yer verilerek karşılaştırma yapılmıştır. Böylece portrenin sanatçılar için neden önemli olduğu ve hangi süreçlerde portrelerdeki ifadeye yoğunlaşıldığı anlaşılabileceği umulmaktadır. Araştırmada alt başlıklar kullanılarak konu bütünlüğünün sağlanacağı düşünülmektedir.

Portrenin Tarihi

Tarih boyunca sanat ve kültür arasında yakın bir ilişki olmuştur. “İnsan denilen canlı, dünya üzerinde yaşadığı binlerce yıl süresince birçok gelişme yaşamış, kendisi ve çevresi değişimlere uğramış, günümüze dek çok güçlü bir birikim meydana gelmiştir. İnsanlığın bu binlerce yıl içinde oluşturduğu maddi ve manevi tüm değerler, davranışlar ve alışkanlıklar kültür olarak nitelendirilmektedir” (Balyemez 2018: 905). Bu kültür denilen kavramın ilkel dönem eserlerinde sıklıkla yansıtıldığı görülmektedir. Bu dönemde yapılan eserlerdeki portreler her ne kadar belirgin olmasa da yapılan kişiler birbirlerinden farklı biçim ve boyutta resmedilmiştir. Bu dönemde insanlar gruplar halinde yaşadığı ve avlandıkları için birçok farklı silüetler resmedilmiştir. Özellikle avladıkları hayvanların yüzlerindeki ifadeler belirgindir. Ancak insanlar daha küçük ve detaylardan uzak tutulmuştur. Çünkü avladıkları hayvanlar kendilerinden büyük ve güçlü olduklarından dolayı onlara yönelik inançlar yüklemişlerdir. Bu inançlar çoğu zaman ritüeller şeklinde olmuştur. Ancak bu dönemdeki çizimler doğrudan portreye yönelik bir bilgi vermez; sanatsal bağlamda da bir temele oturtmak pek olası değildir. Çünkü yapılan çizimler sanat eseri niteliğinden çok iletişime yönelik bilgiler verir. Bu nedenle çizimler belge niteliği taşır.

Görsel 1. Yabancı okçunun Yunan vazo resmi (sivri uçlu), Ulusal Müze, Floransa.

Antik Yunan dönemine ait heykeller ve rölyefler portrenin sanatla bütünleştiği önemli bir kesittir. Yunanlıların M.Ö. 7. yüzyılın sonu 6. yüzyılın başlarında seramik yüzeyine yaptıkları figürler portreye ait önemli bilgiler sunmaktadır. Figürler ince ve uzundur; portreler oldukça detaylı ve kişilerin kimlikleri belirgindir. Bu çalışmalar günlük ihtiyacın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Gündelik hayatta karşılaştıkları olaylar ve savaş sahneleri seramik yüzeylere

resmedilmiştir. Özellikle bu dönemde öne çıkan savaşçı kadınlar ve portreleri örnek olarak gösterilebilir.

Antik Roma dönemindeki heykel ve rölyef çalışmalarda portrenin oldukça önemli olduğu görülür. “Tanınmış halk tarafından benimsenip sevilmiş, ünlü bir kişinin gerek yontu gerekse resim sanatında portrelenmesi, Grek sanatının en kıymetli ve en ünlü buluşlarından birisidir. Böylece daha sonraları benimsenip yerleşen ve hayranlık uyandıran bu gelenek bugünkü Batı Sanatının portrecilik bölümünün temelini oluşturmuştur ” (Özgan 2013: 15). Yunan heykellerinin aksine Roma heykellerindeki teknik ve ifade şekilleri farklılık gösterir. Yunan heykellerindeki mükemmeliyetçilik yerine Roma portrelerinde kişiye olan benzerlik öne çıkar. Bu kişiler imparatorlar ve krallardan oluşur. Onların siyasi görevlerini ve zaferlerini en iyi biçimde yansıtmak için portre ve kişi arasındaki benzerlik oldukça yakındır.

Görsel 2. Otricoli'den bir Romalı Patrici'nin başı, c. 75-50 BCE, mermer (Palazzo Torlonia, Roma).

Yukarıda görülen Roma büstünün bir aristokrata ait olduğu görülür. Ancak bu büstün Yunan sanatından farklı olarak kırışıklıklar ve yüz hatları idealizeden uzaktır. Diğer bir ifade ile idealize ve estetize edilmemiştir. Yunan sanatından farklı olarak Roma sanatında kişilerin sıradan günlük hayatlarındaki ifade ve yüz mimikleri olduğu gibi yansıtılır.

Görsel 3. Michelangelo, “Davut”, Heykel, Mermer, Galleria dell'Accademia, İtalya.

Rönesans döneminde ise idealize edilmiş figürler ve portreler yer almaktadır. Özellikle Michelangelo’nun Pieta ve Davut Heykelleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Davut Heykelindeki biçim, form ve şekil, izleyiciye dönük bir algı içerir. Heykele alttan bakıldığında sanki perspektif ve rakursi yokmuş gibi normal heykel formunda görülür. Oysa ki heykel oldukça yüksek olduğu için heykelin portre kısmında ani bir küçülme olması beklenmektedir. Michelangelo bu durumu bilinçli olarak yapmıştır. Diğer bir ifade ile kalıplaşmış yargıların ve geleneksel yöntemlerin dışına çıkmıştır. Bu yüzden idealize ve estetize edilmiş, aynı zamanda abartılmış bir heykel formu olduğu söylenebilir. Rönesans döneminin portre sanatının Roma sanatından farklı olduğu gözlemlenmiştir. Roma dönemindeki portrelerde ifade, ekspresif bir biçimde yansıtılmıştır. Rönesans’ta ise mitolojik ve kutsal kişilerin (İsa ve Meryem) idealize edilmiş figürleri öne çıkmıştır. Aynı zamanda figürler ve portrelerin yüzeyleri daha pürüzsüz ve parlaktır.

Modernizm: Portre ve Otoportre İlişkisi

1789 Fransız İhtilalinin gerçekleşmesi ile birlikte sanatta büyük atılımlar gerçekleşmiştir. Bunlardan en önemlisi kavram, biçim, portre ve özportrenin (otoportre) gelişimidir. Çünkü sanayi devrimi her ne kadar ekonomi, kentleşme ve sanayideki değişiklikler olarak algılsa da toplumsal bağlamda değerlendirildiğinde; bireysel yaratıcılığın önünü açmıştır. Sanatın uzun yıllar kilisenin, kralların ve aristokratların himayesinden bireysel söylemlerin ve yaratıcı düşüncenin önemli olduğu bir sürece dahil olduğu söylenebilir.

Portre ve otoportre ilişkisi modernizmde en çok dikkat çeken kavramlardır. Rönesans dönemine kadar sanatta portrenin tarihine bakıldığında önemli veya kutsal kişilerin portreleri olarak karşılaşılmakta iken, Rönesans ve sonrasında otoportrelerle (çoğu zaman) karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla otoportre denildiğinde sanatçının kendi özportresi olarak algılanmalıdır. Sanatçının kendi özportresini yapması sanatçının kendisi ile birlikte toplumu da sanatına dahil edebileceğini gösterir. Sanatçı ne zaman özgür iradesiyle düşüncelerini yansıtırsa o zaman bireysel söylemlerini de toplumla bütünleştirmiş olur. Bu yüzden modernizmde otoportreler çoğu sanatçı tarafından eserlerinde yer almıştır.

Görsel 4. Claude Monet, “Bir Bere İle Otoportre”, Tuval üzerine yağlıboya, 1886.

Monet’in yukarıdaki eserinde görüldüğü üzere fırça vuruşları ve eserin biçimsel tasviri akademik anlayıştan uzaktır. Renkler sanatçının bireysel söylemlerine dönüşerek ifade üzerine odaklanılmıştır. Realist söylemden ziyade izlenimci bir yaklaşım görülmektedir. Bu bakımdan Monet’in sanatı Modernist bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Monet’in kendi otoportresini yapması; sanatçının da toplumun bir parçası olduğuna işaret eder.

Görsel 5. Bir Bourbon Çocuğunun Antika Meissen Porselen Portre Büstü, 1850, Almanya.

Sanayi Devrimi ile birlikte üretim ve tüketim biçimlerinin değişikliğe uğraması sonucunda endüstriyel seramik üretim metodları kullanılmaya başlamıştır. Seramik üretiminde 19.yy’ın sonlarında porselen objelerde modernist biçimler tasarlanmıştır. Özellikler figüratif objeler ve onların hikayesel anlatımları dikkat çekicidir. Bu figürlerin portrelerindeki ifadeler; her objede farklılık göstermektedir. Her ne kadar bir sanatçının elinden çıkan sanat eserleri

olmasa da bu objelerde kullanılan bezeme biçimleri ve sırüstü boyama ile gerçekleştirilen desen uygulamaları ustalıklı yapılmıştır.

Görsel 6. Pablo Picasso, “Yüz”, Seramik Vazo, 1955.

Portre sanatına dair Pablo Picasso’nun seramik çalışmaları önemli yer tutar. Yukarıdaki eserinde görüldüğü üzere seramik malzemeyi kullanarak bir form oluşturmuş; üzerine renkli astar ile bu biçimi portreye dönüştürmüştür. Bu durum aynı zamanda seramiği sadece endüstriyel bir üretim nesnesi olmaktan kurtarıp sanatsal ifade arayışlarına dönüştüğünün kanıtıdır. Diğer bir ifade ile zanaat ile sanatın bütünleştiği bir ifade dili oluşmuştur. Portreye bakıldığında oldukça yalın bir üslup kullanılmıştır. Eser detaylardan uzaktır; eserde soyutlama yapılmıştır.

Portre Üzerine Güncel Yaklaşımlar: “Albinolu Afrikalı Çocuk 1”

Seramik sanatında güncel yaklaşımlar üzerine verilebilecek örnek sanatçı Tip Toland’tır. Toland’ın diğer çağdaşlarından farkı; eserlerinde hem güncel konuları ele alması hem de bu konular üzerinde farkındalık sağlamasıdır.

Görsel 7. Tip Toland, “Albinizm 1 ile Afrikalı çocuk 2014”, Seramik Heykel, 2014.

Sanatçının eserlerindeki kurgu; zulüm gören albinolu insanlara yönelik toplumsal bir mesaj iletmesidir. Bu insanlar Tanzanya’da kötü alametler olarak görülmüştür. Buna rağmen şamanlar, zenginlik ve şans getirmesi için albinolu insanların vücut parçalarından büyüleri iksirler yaratmışlar ve bu iksirleri kullanmışlardır. Yaşayan insanlar, saçları, kolları, bacakları için saldırıya uğramış ve sakatlanmıştır. Albinolu bir kişinin bir uzvu yüksek ücretle satılarak yer değiştirmiştir (<http://www.tiptoland.com/2013-2014.html>). Dolayısıyla Toland’ın portrelerindeki ifadelerin oldukça güçlü ve mesaj içerikli olduğu anlaşılmıştır. Bu eserleri oluştururken heykel formunda ele almakta olup realist bir biçim ortaya koyar. Eserlerinde seramik malzemenin dışında sentetik saç ve pastel boya kullanır. Böylece sanatçının sadece seramik alanında değil aynı zamanda farklı disiplinlerden de yararlandığı söylenebilir. Burada öne çıkan durum; sanatta seramik ve diğer malzemelerin düşünsel ve eleştirel bir şekilde kullanılmasıdır. Sanatçının figüratif heykellerinde bu durum ortaya çıkar. Tip Toland’ın figüratif heykelleri muhtemelen en çok tanınan eserleridir. Öncelikli olarak insanlığın özünü, kırılganlıklarını, zayıf noktalarını ve onları tehdit edebilecek durumlar üzerinde durur. Bunları da bu durumları en iyi ifade edeceğini düşündüğü ya çok yaşlı ya da çok genç kişilerin portrelerini yaparak ortaya koyar. Toland’ın figürleri çok gerçekçi değil. Daha çok oyuncak bebek görünümlüdürler ve izleyiciyi figürün kim olduğuna değil, figürün neyi ifade ettiğine odaklanmasını sağlamaya çalışır (https://asuartmuseum.asu.edu/sites/default/files/toland_tip_biography.pdf). Toland’ın figürlerindeki yapay görüntü ve ifade biçimleri; izleyici ve eser arasındaki ilişkiyle açıklanabilir. Çünkü sanatçı için reel görüntüden ziyade eleştiri ve kavram öne çıkar. Aynı zamanda sanatçının eserlerinde an önemlidir. Toland an’a odaklanan, insanlığa dair bilgiler içeren, düşüncelerini ve duygularını bir araya getirdiği, ustalıkla oluşturduğu otobiyografik özellikler taşıyan eserlerin sahibidir. Çalışmalarını oluştururken seramik malzemeyi kullanır (<http://ceramicsfieldguide.org/tip-toland/>). Toland postmodern bir algılama içinde izleyici ve eser odaklı bir yaklaşım sergiler. Bu yüzden figürlerinde insanlığa dair duygu ve düşünceleri ele alarak izleyiciye farkındalık sağlar. Figürlerinin izleyiciye insanlığın farklı yönleri ile yüzleştirip düşündürebilmesi, Toland için en önemli konudur. Eserlerindeki portrelerin çok yaşlı ya da çok genç olmalarının nedeni Toland’ın insanlığa dair kırılganlıkları ve gelip geçicilik kavramını bu yolla aktarmak istemesidir. Toland’ın heykellerindeki karakterler, belirli bir duyarlılık, izolasyon ve masumiyete sahip, yetişkinliğin sonunda ya da çocukluğun başlangıcındaki yaşam evrelerine odaklanan kırılgan varlıklardır. İnsanlık, toplum ve benlik hakkında evrensel gerçekleri aktararak, ölümden önceki düşüşü ve ayrılığı anlatırlar. Heykellerin ifadeleri hüznüldür; esrarengiz, derin bir psikolojik ve travmatik bir olguyu yansıtır (<https://www.colorado.edu/today/2017/02/15/visiting-artist-tip-toland-explores-age-aging-ceramic-sculptures>). Toland’ın bir diğer ifade şekli figürlerinde ezilen, yaralanan ve toplumdan dışlanan insanlara yönelik bir eleştiri getirmesidir. “Fiziksel ve zihinsel engelli erkek ve kadınlara, yaşlı kadınlara, Asyalı erkek mültecilere ve göçmenlere odaklanan Toland, toplumun kıyısındaki nüfusu merkeze taşır. Postmodern bir duyarlılıkla da bu durumu Kuzey Amerika seramik dünyasının çok ötesine taşıyarak dikkati çeker” (<https://www.mansfieldceramics.com/cap-articles/tip-toland-fragile-embodiments/>). Böylece Tip Toland’ın otobiyografik heykellerinin seramik sanatında neden önemli olduğunu ortaya koyar.

SONUÇ

Araştırmada elde edilen bulgulara göre portre ve otoportrenin tarihi; toplum ve sanat arasındaki ilişkiye bağlı olarak gelişim göstermiştir. Bu yüzden portre ilkel çağlardan günümüze değin kişi ya da kişilerin birer ifade biçimi olarak yansırken; otoportreler ise sanatçının yaşadığı toplumda kendini ifade etme biçimi olarak ortaya konulmuştur. Bu bakımdan araştırmada örnek olarak verilen sanatçılardan Claude Monet'in ve Pablo Picasso'nun eserleri modern sanatta portre ve otoportrenin gelişimine katkı sağladığı düşünülebilir. Pablo Picasso'nun seramik sanatında sağladığı değişim; hem renk, malzeme ve kavramın bir arada kullanılması hem de farklı disiplinlerle seramiği bütünleştirmesidir. Tip Toland'ın seramik heykellerinin postmodernizmin örnekleri olarak değerlendirilebileceği anlaşılmıştır. Çünkü seramik sanatındaki en önemli değişimin; malzeme, ifade, biçim, kavram ve düşünce olduğu ileri sürülebilir. Seramik bir malzeme olarak ilkel çağlardan modernizme kadar günlük kullanım nesnesi olarak düşünülmüş; çalışmaların sanatsal üretiminden ziyade teknik boyutunun sorgulandığı fark edilmiştir. Güncel sanatın sanat pratiği ve düşünce biçimi kavram ve eleştiri üzerine şekillenmektedir. Bu nedenle modern ve postmodern sorgulamaların sanatın tüm disiplinlerinde farklı şekillerde yansıdığı düşünülürse bir sanatçı için en önemli gelişimin; izleyici sanatçı ve eser üzerine olduğu varsayılabilir. Yapılan araştırmada da bu yönde değişim ve gelişimin fark edildiği anlaşılmıştır. Araştırmanın seramik sanatında portrenin ve otoportrenin bir sanatçı için neden önemli olduğuna yönelik sorulara ışık tutacağı umulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Balyemez, Ayşe. (2018). *Sanatı Besleyen Bir Disiplin: Arkeolojiden İlham Alan Seramikler*. Cilt 6, Sayı 26, s. 905.
- Bülbül, Müberra. (2017). "Portre ve Öz-Portrenin Görsel Sanat Tarihi Açısından Önemi". *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt 01, Sayı 01, s. 109.
- Özgan, Ramazan. (2013). *Roma Portre Sanatı I*. İstanbul, Ege Yayınları.
- Uysal, Arzu. (2009). "Yüzün Ötesi - Portre Kurmak Üzerine...". *Sanat ve Tasarım Dergisi*. Cilt 1, Sayı 4, s. 108.
- Tip Toland. (2007). Biography -Tip Toland. Erişim adresi: https://asuartmuseum.asu.edu/sites/default/files/toland_tip_biography.pdf
- Tip Toland. (2020). Field Guide For Ceramic Artisans. Erişim adresi: <http://ceramicsfieldguide.org/tip-toland/>
- Tip Toland. (2020). Portland Art Museum Apex Gallery Installation 2013 – 2014. Erişim adresi: <http://www.tiptoland.com/2013-2014.html>
- Tip Toland. (2018). Tip Toland: Fragile Embodiments. Erişim adresi: <https://www.mansfieldceramics.com/cap-articles/tip-toland-fragile-embodiments/>
- Tip Toland. (2017). Visiting Artist Tip Toland Explores Age, Aging With Ceramic Sculptures. Erişim adresi: <https://www.colorado.edu/today/2017/02/15/visiting-artist-tip-toland-explores-age-aging-ceramic-sculptures>

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 1. Yabancı okçunun Yunan vazo resmi (sivri uçlu), Ulusal Müze, Floransa.

Erişim: 29.07.2021. <https://brewminate.com/the-bow-and-arrow-in-archaic-greece/>

Görsel 2. Otricoli'den bir Romalı Patrici'nin başı, c. 75-50 BCE, mermer (Palazzo Torlonia, Roma).

Erişim: 28.07.2021. <https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/ancient-mediterranean-ap/ap-ancient-rome/a/head-of-a-roman-patrician>

Görsel 3. Michelangelo, “Davut”, Heykel, Mermer, Galleria dell'Accademia, İtalya.

Erişim: 28.07.2021. <https://www.accademia.org/explore-museum/artworks/michelangelos-david/>

Görsel 4. Claude Monet, “Bir Bere İle Otoportre”, Tuval üzerine yağlıboya, 1886.

Erişim: 30.07.2021. <https://arthur.io/art/claude-monet/self-portrait-with-a-beret>

Görsel 5. Bir Bourbon Çocuğunun Antika Meissen Porselen Portre Büstü, 1850, Almanya.

Erişim: 30.07.2021. <https://modernism.com/items/2858/decorative-objects-ceramics-figurals/7284-5044-antique-meissen-porcelain-portrait-bust>

Görsel 6. Pablo Picasso, “Yüz”, Seramik Vazo, 1955.

Erişim: 30.07.2021. <https://www.pablo-ruiz-picasso.net/work-3885.php>

Görsel 7. Tip Toland, “Albinizm 1 ile Afrikalı çocuk 2014”, Seramik Heykel, 2014.

Erişim: 31.07.2021. <http://www.tiptoland.com/africa-child-1.html>